

про людодство у страхітливому 1933 році. Вона, немов той айсберг, має глибинний підтекст (як і більшість новел книги), що спонукає читача до роздумів і узагальнень. Та, власне, це і є стрижень творчості автора.

У книзі колоритні і виразні портрети персонажів. Вони написані ощадливо, зримо, індивідуалізовано. І головне, деталі цілої галереї портретів працюють, як кажуть, на характери персонажів.

Так, у оповіданні «Пісочний годинник» прозаїк зображує свого головного героя Седика, якого, мов голобля по голові, б'є повсякденне життя. Ось діалектика його портрета: «Та який з нього дід! Обличчя моложаве, у чорній пишній чуприні — ані сивинки». А згодом життя наклало на нього таку печаль: «І змійки зморщок жваво ворухилися у нього під очима і розповзалися по всьому обличчю».

Вдалим є і портрет фронтового лікаря у новелі «Яблуна цвіте»: «Неголений, маленький чоловік з сірим обличчям і зіщупленими почервонілими очима...» Або ось який створено портрет сільської жінки Шури у новелі «Ковток води криничної»: «Шура соромилась, кров, мабуть, підступала їй до лиця, але було воно таким жовтеньким і зморшуватим, що рум'янець вже не виступав на ньому». Іще штрих до її портрета домальовує прозаїк: «А Шура сиділа на краєчку стільця, непомітна, як повітря, звисаши руки в ясну спідницю між колін».

Іскриться гумор, зокрема, у новелі «Мокій», де об'ємно і своєрідно подано характер сільського діда, який пройшов крізь нетрі фашистських концтаборів і залишив у собі чистонародний гумор. Новеліст майстерно змальовує портрет Мокія: «На його обличчі — завжди блаженна посмішка, рота він не закриває, тому з-під обвислої нижньої губи завжди жовтіють рідкі прокурені зуби. Чуб у Мокія кучерявий із густим сріблом, розкуйовджений, очі — просто-таки ангельські, голубі й наївні, як у школярика. Ось тільки обличчя переоране глибокими зморшками. Здається, якби скласти їх в одну, то вистачило б на дорогу через городи до Маниної хати».

І таких прикладів можна було б наводити чимало. Чудово змальовує Юрій Царик чарівну красу природи рідної землі. Найбільше йому до вподоби осінь. І відродно, що вона у нього скрізь різноманітна, неповторна. Ось якою ми її бачимо в оповіданні «Пісочний годинник»: «Осінь, яка обступила його з усіх боків золотими, червоними, черленими і незбагненими відтінків барвами дерев, кущів, огортала душу легким, як прозорий туманець, смутком».

Важливого значення надає автор формі творів. Вона чітка, цілісна. Фраза Ю. Царика має свою ритміку та мелодику, що, зрештою, створює музичність новел і оповідань.

Юрій Царик — тонкий стиліст, майстер психологічного діалога. Люди у нього розмовляють, як у житті, просто і образно, виразно і зримо без традиційних псевдоукраїнських кучерявостей. Слово у нього стоїть на тому єдиному місці, де воно повинно стояти.

Приємно, що в наш час, коли кіоски і тротуари в містах завалені літературним ширвжитком, побачила світ гуманна, сповнена доброти, талановита книжка земляка. Для вимогливого, з добрим смаком читача — це гарний дарунок.

Віктор СКАКУН.

МАЛОВІДОМИЙ КУЛІШ

З творчою діяльністю таких видатних представників української культури, як, наприклад, Пантелеймон Куліш, сучасний читачський загал ознайомлений досить докладно. Останнім часом твори його друкуються немалими тиражами. Незрівнянно менше відоме його особисте життя, що становить зміст найворовшлівіших сторінок біографії нашого земляка. На жаль, ґрунтовного життєпису визначного діяча української культури XIX ст. П. О. Куліша за радянських часів видано не було, як немає великих досліджень творчої спадщини митця. Ще на початку 20-х років XX ст. М. Могилянський, О. Дорошківич, П. Рудін, М. Зеров, Є. Кирилюк, В. Петров намагалися розпочати дослідження його творчості. Та їхня ініціатива не була підтримана. Прикро, що лише тепер ми розпочинаємо осягати велич Куліша без ідеологічних застережень, повільно і неспішно добираючись до його творінь.

І все ж, і все ж... Мова піде про книгу В. Петрова «РОМАНИ КУЛІША». Цей твір увійшов до збірника разом з розвідкою П. Зайцева «Перше кохання Шевченка» та повістю того ж таки В. Петрова «Аліна і Костомаров». (К.: «Україна», 1994. — 320 с.).

Автор цієї книги Віктор Платонович Петров (1894—1969) був вченим-універсалом. Видатний етнограф, археолог, мовознавець, він зробив багато і в історії літератури, де його цікавили Скворорода, Костомаров, Гоголь, Шевченко і насамперед П. Куліш.

Очевидно, недаремно ним так пильно цікавився, бо й сам був «Кулішевого духу», мав у собі немало й від авантюриста. Але не про це зараз йдеться, а про одну з його найкращих книжок, яка й досьгодні зберегла наукове й естетичне значення.

Книга В. Петрова «Романи Куліша» вперше побачила світ у Києві 1930 р. Це захоплююче читання, одна з цікавих спроб розібратись у духовному світі й у міру його пізнати одного з найвизначніших й найсуперечливіших, найскладніших діячів української культури XIX ст.

Доля простелила для Пантелеймона Олександровича Куліша довгий життєвий шлях. Народився Куліш 7 серпня 1819 року в містечку Воронежі Глухівського повіту Чернігівської губернії. Все життя його пов'язане з Чернігівщиною. Навчався у Новгород-Сіверській гімназії, довгий час жив і працював на хуторі Мотронівка біля Борзни. Тут його і поховано 1897 р. Цікаво відзначити, що дія більшості нижніх романів П. Куліша, про які йде мова у книжці В. Петрова, теж відбувалась на Чернігівщині.

«Романи Куліша з Милорадовичівною, Марком Вовчком, Глібовою, Ганною Рентель — ті Кулішеві романи, що про них ми маємо певні відомості, припадають на другу половину 50-х і на початок 60-х років, на час від року 1856 до року 1862. Кулішеві було вже тоді 38—43 роки... Отже, його романи — це романи зрілої, літньої людини, якій уже під сорок і за сорок, яка в своїй громадській і літературній діяльності переживає розквіт творчих можливостей, здійснює найкращі прагнення й найприродніші мрії молодих мрій, стверджує своє соціальне призначення, але в інтимному, особистому житті гостро і гірко починає відчувати сердечну зів'ялість, хандрливу втому, дразливу й знервовану байдужість», — такими словами починається розповідь про інтимне життя П. О. Куліша. А далі йде мова про жінок, які чарували митця. У книзі дуже багатий документальний матеріал, добре використані щоденникові записи та листи різних років Пантелеймона Олександровича. Наприклад, фраза з Кулішевого листа від 2 серпня 1856 року «Тепер мене прив'язано матеріально й морально до Петербурга, а душа моя прагне на Україну за поетичною живою!» надзвичайно влучно виявляє відношення Куліша до України після того, як він осівся в Петербурзі на початку 1856 року. Тепер його перебування в Мотронівці, Качанівці, Чернігові — це джерела поетичного натхнення.

У книзі дуже цікаво і гарно подані портрети жінок, яких кохав Куліш: «Олександра Милорадовичівна головою стояла вище звичайної поміщицької панночки XIX ст. Навіукраїнка, напівфранцузька — мати її була французька з Швейцарії, — вона сполучувала в собі властивості українки і вдачу французьки. Прегарна блискуча красуня, ставна й граційна... «Божественою красою», «гарною дівчиною», «панною між паннами» і всіяними іншими голубливими епітетами визначася Куліш степовою роду калюжинської панночки». (Тепер с. Калюжинці Срібнянського району Чернігівської області).

Познайомилися вони у серпні 1856 р. в Качанівці у Тарновських, де гостював тоді Куліш. Познайомилися, заприятелювали, а потім прийшло кохання. Роман Куліша з Милорадовичівною був «платонічним». Так називав його О. Дорошкевич. Тим часом роман із Марком Вовчком, що припадає на ті роки, що й роман з Милорадовичівною, й тягнеться одночасно й паралельно з цим останнім, набув форм, треба гадати, з самого початку зовсім-таки не платонічних: «Славнозвісна Марко Вовчок взагалі, здається, негативно ставилася до платонізму. Вона воліла починати кохання з того моменту, на якому воно, звичайно, губить будь-які прикмети платонізму».

Вперше побачилися вони в серпні 1857 р. в Мотронівці Борзенського повіту, в маєтку Білозерських, де, на той час у своїх рідних жила О. М. Білозерська (Ганна Барвінок), дружина Куліша. От як описує цю зустріч В. Петров: «Об одинадцятій годині 26 серпня 1857 року виїхала Марко Вовчок із Чернігові, а того ж дня о дев'ятій увечері була вже в Мотронівці. Ніжин минули, найняли собі у Жукові вольних за сім рублів. Уже затемно приїхали до Мотронівки. «Стрив мене пан Куліш. Я його наче перше бачила, зараз і пізнала, і жінка його мене привітала хоррошенько». А тут і Василь Тарновський: «Здорові були, землячко!» — люб'язно привітав Марковичеву Василько, «благий юноша», «козак лейстровий», як звав його Куліш. Був цей «козак лейстровий» у козацькому вбранні: у синіх шароварах, в сорочці вишиваній та в чемерці. Тоді саме входило в моду носити селянське вбрання. Куліш пишно-величково павою розпущав свій райдужний хвіст риторичного захопленого піднесення перед Марком Вовчком. Пишався сам із своїх компліментів, ніби сам себе він уславляв. Був Куліш отака людина, що любив говорити широко, розлого, вишукано з прикрасами. Милувався з своїх слів. Любив, щоб його слухали. Кокетував... Він справив якнайкраще враження на Марковичеву: такий милий!..»

А потім були інші зустрічі, побачення і розлуки. Відносини їх були не дуже тривалими, але принесли багато переживань їм обом. Вже у 1859 р. Куліш пише: «Марія Олександрівна спочатку захопилася мною, як людиною, що стоїть вище за інших, але, коли зустріла людину, що здалася їй ще вище, вона охолонула до мене, та охолонувши, тримала й далі мене, бозна чому й для чого, дуже близько коло

себе. Вона ніколи не давала мені «разуверитись» в її любові... але... її легковажність та зрадливість згубили мене». Мова йшла про те, що Марко Вовчок на той час вже віддала перевагу Тургенєву.

Не минуло багато часу, як 1860 рік приніс для Куліша два нових знайомства й два нових романи — чернігівський роман з Параскою Федорівною Глібовою, дружиною Леоніда Глібова, відомого байкаря, та полтавський роман з Ганною Павлівною Рейтель.

Ще багато цікавих подробиць стосунків П. О. Куліша з жінками знайде читач у книжці В. Петрова «Романи Куліша». Вона викличе інтерес у широкого кола читачів.

Ірина КАГАНОВА.

Є І БОРЗНЯНСЬКИЙ ЛІТОПИС!

Історія України сьогодні — одна з найбільш занедбаних українознавчих дисциплін. Протягом десятків, а то й сотень років імперія робила все, щоб позбавити нас минулого, деформувати його і пристосувати до великодержавної імперської історії. А місцеві «князьки», щоб догодити центру, боролись не тільки проти власної національної незалежності, а й проти власної культури, мови, історії.

Особливо занедбаною була історія окремих регіонів.

Тому з великим задоволенням і вдячністю сприймається книга М. Москаленка «На берегах Борзни-ріки». Це перша спроба зібрати по крупіці все написане і не-написане про історію борзнянського краю, заповнити, бодай частково, ті великі прогалини, що існують у вітчизняній історії. Автор опрацював багато архівних матеріалів, документів, окремих публікацій, свідчень і спогадів сучасників.

Робота написана в стилі роздуму. Тут багато власних висновків, аргументованих припущень. Автор прагне об'єктивно аналізувати історичні процеси і факти, мислить по-сучасному, у відповідності із зміною критеріїв і підходів української історичної науки до минувшини свого народу.

Усі розділи рівноцінно важливі й цікаві, проте особливий інтерес становить частина друга «Люди і роки». Розділи насичені маловідомою інформацією про наших славних земляків.

Робота борзнянського журналіста — гарний посібник для вчителів та школярів.

Іван ПРОЦЕНКО.

СВЯЩЕННЕ ЗАКЛИНАННЯ СЛІДУ,

або Сторінки діяльності чернігівського антифашистського підпілля

Кілька літ тому я мала добру нагоду познайомитися з рукописом книги завідувачою відділом краєзнавства обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Короленка Людмилою Студьоною «Не склонившие головы». Він був високо оцінений літераторами. І, зокрема, письменником Борисом Гусевим, який писав: «Рукопис заслуговує серйозної уваги. Автор збирав великий матеріал про героїв чернігівського підпілля і систематизувала його, знайдена моральна авторська позиція. І це — результат великої роботи...».

Та книзі, на жаль, не судилося побачити світ. Але Людмила Валентинівна не полишила цю справу, продовжувала пошук.

Велику дослідницьку роботу вів і журналіст з обласної «молодіжки» «Гарт» Яків Ковалець.

Окремі публікації обох з'являлися час від часу в місцевій періодиці. А пошук тривав понад два десятиліття. Ретельно вивчалася складна ситуація в Чернігові за часів фашистської окупації. До багатьох документів про окупаційний режим шлях був закритий, що значно ускладнювало роботу, створювало додаткові труднощі. І все ж, об'єднавши зусилля, Л. Студьонова та Я. Ковалець зуміли зробити ветеранам війни, усім чернігівцям напередодні 50-ліття Великої Перемоги чудовий подарунок: вийшла друком їх спільна книга «Заклинання сліду» (Начерки про антифашистське підпілля у Чернігові), побудована на достовірних даних — архівних документах, спогадах учасників тих подій, очевидців.

І хоча автори зазначають, що не претендують на вичерпний показ безкомпромісної боротьби чернігівців з ненависним ворогом, книга вражає надзвичайною достовірністю, глибиною аналізу, об'єктивністю та ретельною перевіркою подій і епізодів тієї пори.